

ARAP ALFABESİ İLE TÜRKÇE YAZILAMAZ*

Mehmet UZUN (BABOĞLU)**

Öz

Arap alfabesinin Türkçeyi ifade etmediğine dair fikir beyan edenler arasında, bizim tespit edebildiklerimizin ilki Türk Tıp Filozofu Birünî (Ö. 1061) ile başlayan, meşhur Türk hükümdarı Babur Şah (Ö.1530), Kâtip Çelebi (Ö.1657), Ahmet Cevdet Paşa, Münif Mehmet Paşa (Ö.1910), Enver Paşa (Ö.1922) gibi devlet ve fikir adamları vardır. Arap alfabesinin Türkçe için yeterli olmadığına dair bu tespitler; Arap alfabesinin ıslahı veya yeni bir alfabe arayışı girişimleri sonucu Lâtin alfabesi esas alınarak yeni bir alfabe üzerinde karar kılınmıştır. 1928'de yürürlüğe giren bu yeni alfabe sayesinde okur-yazar oranı % 8'lerden 85 yılda %90'lara ulaşmıştır.

Anahtar kelimeler: Arap Alfabesi, Enveri Alfabe, Babur Alfabesi, Siyakat Yazısı, Küfi Yazı, Divani Yazı, Birünî, Babur Şah, Kâtip Çelebi, Ahmet Cevdet Paşa, Münif Mehmet Paşa, Beyrutlu Nasıf bin Münim El-Mâllouf.

Abstract

Turkish Language Can Not Written By Arabic Alphabet

The idea of that the Arabic alphabet is not sufficient for expression of Turkish language, is firstly mentioned by Turkish philosopher Biruni (D. 1061). The famous Turkish ruler Babur Shah (D.1530), Clerk Celebi (D. 1657), Ahmet Cevdet Pasha, Mehmet Pasha, Münif (D.1910) and Enver Pasha also shared the same idea. In the light of this determination a new Turkish alphabet based on Latin alphabet was accepted as a consequence of reformation of Arabic alphabet and need for a new alphabet. Thanks to this new alphabet, which was promulgated in 1928, literacy rate increased from 8% to 90% in 85 years.

* Bu yazıyı hazırlarken beni kaynak bulmakta yönlendiren, Hocamız Prof. Dr. Turan Yazgan'a ithaf ediyorum.

** Araştırmacı-Yazar.

Key words: Arabic Alphabet, Enverian Alphabet, Alphabet of Babur, Article of Siyakat, Article of Küfî, Article of Divani, Biruni, Babur Shah, Clerk Celebi, Ahmet Cevdet Pasha, Mehmet Münif Pasha.

Bu başlıkla daha önce de yazılar yazılmıştır.

Türkler İslâm birliğini sarsmamak için dilini bozmuş, adını unutmuş, benliğini değiştirmiştir. Gerçi Türklerin genlerinde var olan hürriyet ve adalet hasletlerini İslâm'da da bulmuş, İslâm'ın bu özellikleriyle benliğini yenilemiştir. Bu sayede Türk Milleti İslâmiyet'i, Türklüğü üç kıtaya, hat-ta bütün dünyaya yaymıştır. Dünyanın ve İslâm'ın en büyük İmparatorluklarını kurmuşlardır.

Türkler; Arap milletine peygamber soyundan olduğu için lâıyk olduğundan daha fazla değer vermiştir. Türkler; Araplara "*Necib Millet*" (soyu sopu temiz) diye saygı duyardı. Araplar da Türkleri kıyamet belirtisi sayılan ve Kur'an'da adı geçen Ye'cüc ve Me'cüc kavmi olarak tanımlardı.

Türkler çok eski tarihlerde bile Arap alfabesinin Türk dilini ifade etmediğini bildiği halde, İslâm'ın bütünlüğü uğruna Arap alfabesini terk etme yerine Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, Arap harfleriyle yazılamayan Türkçe kelimelerin yerine Farsça veya Arapça karşılıkları yazılıyordu. Örneğin "*un*" kelimesi yerine Arapçada ince anlamında "*dakik*" kelimesi kullanıldığı, böylece Türk dilinin içi, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle doldurularak halktan uzaklaştırılıyordu.

*"Tanınmış Türk asıllı hekim ve filozof Birûnî (Ö.453/1061(?)) Arap yazısının harekeleme ve şeklen benzer harfleri birbirinden ayırmak için nokta konulma zarureti sebebiyle diğer dillerdeki kelimeleri ifadede yetersiz kaldığını yazmıştır."*¹

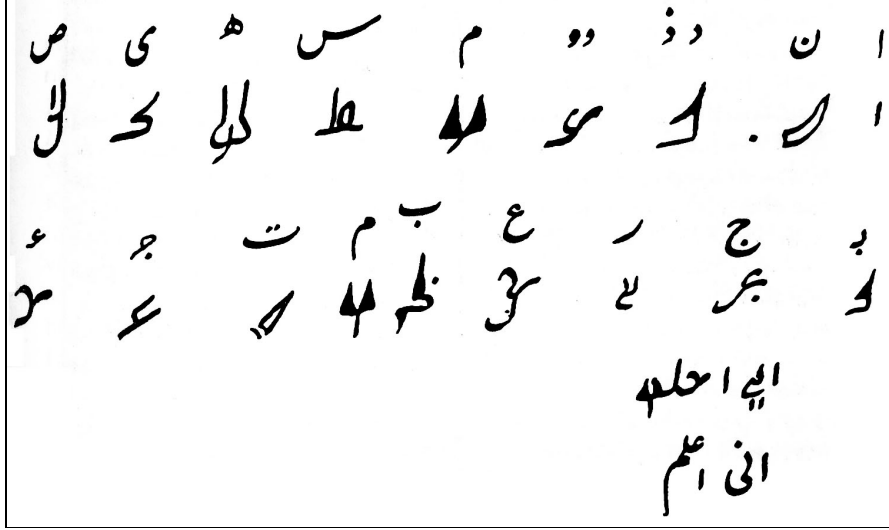
Meşhur Türk hükümdarı Zahireddin Muhammed Babür (14 Şubat 1483-26 Aralık 1530) Arap alfabesinin Türk dili için yetersiz olduğunu görmüş ve yeni bir alfabe hazırlama girişiminde bulunmuştur.

*"Kâtib Çelebi de (1604-1657) nokta ve harekenin Kur'an'ın yazımı başta olmak üzere bazı durumlarda zarurî olduğunu, bunu ihmal etmenin önemli hata ve karışıklıklara yol açacağını belirterek aynı hususa işaret etmiştir."*² Fakat esasen alfabe tartışmaları siyasette, kültürde, hukukta ve günlük hayatta köklü değişiklikleri hedef alan Tanzimat hareketiyle başlamıştır. Bu dönemde Batı dünyası ile açılan mesafeyi kapatma, daha vasıflı insanlar yetiştirme düşüncesinden hareket edilerek bu hedeflere ulaşmak için eğitim kurumlarını yenilemekle işe başlanmış, bu arada okuma yazmayı kolaylaştırmak, yaygınlaştırmak, okul kitaplarını modern anlayışa göre düzenlemek ve yayımlamak için de imlâdaki karışıklığın giderilmesi şart görülmüştü. Bu konuda dikkatleri ilk çeken ve yıllar-

¹ *Kitâbü's-Saydele fi't-Tib*, Mukaddime, s. 34; TDV İslam Ansiklopedisi, C. XI, s. 41.

² *Keşfü'z-Zunûn I*, s. 712-713; TDV İslam Ansiklopedisi, C. XI, s. 42.

ca sürecek bir tartışmanın başlamasına sebep olan Ahmed Cevdet Paşa'dır. Cevdet Paşa (1822-1895) *Kavâid-i Osmâniyye*, İstanbul 1281 (1864) adlı eserinde ilk defa, Türkçede yer alıp da, Arap harfleriyle gösterilemeyen sesleri belirtmek için bir yol bulunması gerektiğini yazmıştı. Yine o yıllarda Münif Mehmed Paşa kurucusu olduğu Cem'iyet-i İlmiyye-i Osmâniyye'de verdiği bir konferansta aynı endişeleri dile getirmiş ve bunun giderilmesi için harflerin harekelenmesini, yani ünlülerin belirtilmesini veya harflerin bitleştirilmeden yazılmasını tavsiye etmişti. Bu şekilde başlayan tartışma zamanla farklı bir alfabe arama veya bir yenisini yapma şeklinde boyutlar kazandı.³

Belge-1: Babur Yazısının Anahtarı

Büyük Türk Hükümdarı Zahireddin Muhammed Babür (14 Şubat 1483-26 Aralık 1530),

*"Maceralarla dolu siyâsi hayatının yanında meşhur Baburnâme (Ve-kâyi)siyle kudretli bir edip, Divanı'yla oldukça kuvvetli bir şair, Aruz Risalesi ile bir edebiyat nazariyatçısı, Hanefî fikhundan bahseden Mübeyyen adlı eseri ve Risale-i Valîdiyye Tercümesi ile de dinî tasavvufî bilgilere âşina bir bilgin olarak karşımıza çıkan Türk siyâsi ve kültür tarihinin seçkin simalarından biridir."*⁴

Babür Arap harfleri dışında değişik ve kullanılması kolay bir yazı şekli tasarlamış, 1504'de ülkesinden ayrılıp yeni bir devlet kurmaya Kâbil'e gittiğinde 'hatt-ı Bâbüri' adıyla yeni bir alfabe sistemi icat etmişti. Nokta-

³ Ertem Rekin, "Elifba" maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, s. 41-42.

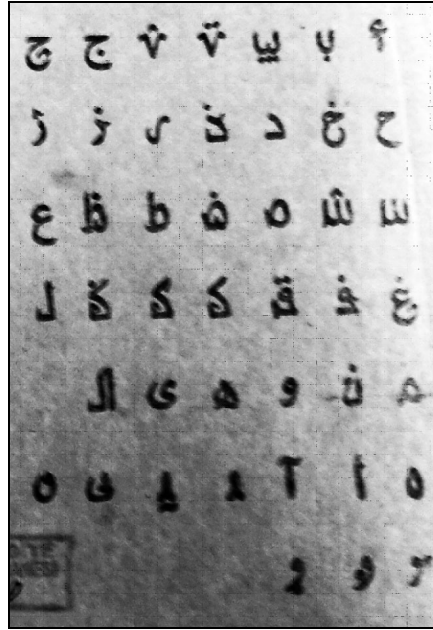
⁴ Ali Alparslan, "Babur'un İcad Ettiği 'Baburi Yazısı' ve Onunla Yazılmış Olan Kur'an", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayını, Yıl ve Sayı: 1973-1975, C. XVIII, s. 161-168, İstanbul 1976.

sız harflerden meydana gelen bu sistem, ileri sürüldüğüne göre, Türkçenin bünyesine uygun gelecek bir yol arayışının ifadesiydi.

Yukarıda verilen örnekten biri bundan bin sene kadar önce yaşayan, Türk hekim ve filozofu Birûnî (Ö.1061), Arap alfabesinin Türk dilini ifade de yeterli olmadığını tespit etmiştir.

Bir diğeri büyük Türk hükümdarı edip, şair, edebiyat nazariyatçısı, din ve tasavvuf bilgilerine sahip bilgin, devlet adamı, Zahirreddin Muhammed Babür (14 Şubat 1483-26 Aralık 1530) Türk dili için Arap alfabesinin yeterli olmadığını tespitle yeni bir alfabe ihdasına çalışılmıştır.

Arap alfabesi üzerinde ıslahat yapılması fikrini ilk defa ileri süren kişi, Osmanlı Maarif Nazırlarından Münif Mehmed Paşa (1830-1910) olmuştur. 11.05.1862'de kendisinin kurduğu "Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye"de verdiği konferansta, Arap harflerine yeni bir şekil vermek, ıslah etmek, yazılış ve okunuşunu kolaylaştıracak bazı teşebbüslerde bulunmak fikrini ileri sürmüştür.⁵

Belge-2: Yeni Yazı Alfabesi

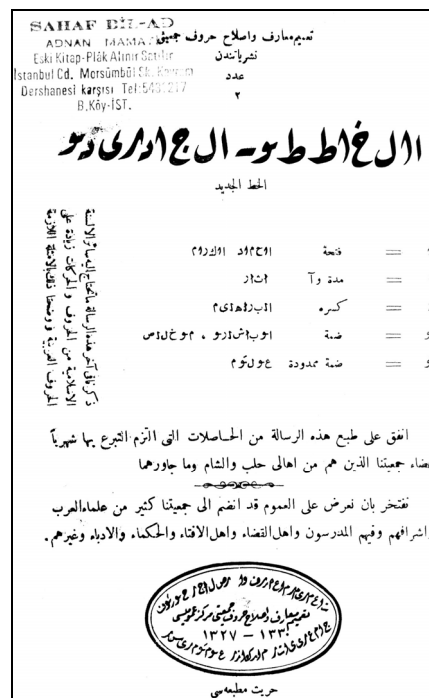
*"İslah-ı Huruf Cemiyeti Encümen-i İlmiyesi'nce kabul olunan eşkâl-i Huruf, Hattat Mustafa Rakım Bey tarafından tersim edilmiş (resimlendirilmiş-çizilmiş) ve kalıpları imal edilmiştir."*⁶

⁵ Mehmet Tekin, *Harf İnkılâbı / Türk Ocakları'nın Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, s. 11, Antakya 1988.

⁶ "Huruf-ı Munfasıla", "Yeni Yazı" (Hatt-ı Cedit), "Münif Paşa Alfabesi" ya da "Enveri Alfabe", "Ordu Yazısı", hatta "Alman Yazısı" adları verilen bu alfabe Yeni Yazı Dergisi'nin 30 Mart 1914 tarihinde yayınlanan ilk sayısının birinci sayfasından alınmıştır.

Belge-3: “Yeni Yazı Hakkında Vârid Olan Sual (Soru) ve İtirazlara Cevaplar” adlı kitabın kapağı

Belge-4: Tamim-i Maârif ve Islâh-ı Huruf Cemiyet-i Merkeziyesi tarafından yayınlanan “El-Hattü’l-Cedid” (Yeni Yazı) adlı alfabenin kapağı

Münif Mehmed Paşa'nın "Arap harflerine yeni bir şekil vermek, ıslah etmek, yazılış ve okunuşunu kolaylaştıracak bazı teşebbüslerde bulunmak" yolundaki düşünceleri bazı aydınları düşünmeye sevk etmiştir. 1911'de kurulan İslâh-i Huruf Cemiyeti 20 Mart 1914'de "Yeni Yazı" adlı bir de dergi çıkarmaya karar vermişti. Derginin ilk sayısında İslah-ı Huruf Cemiyetinin Nizamnamesi yanı sıra bir de beyannamesi yayınlanır. Hazırladıkları Yeni Yazı alfabesi Belge: 2'de görüleceği üzere derginin ilk sayısının ilk sayfasında yayınlanır. Yeni yazı fikrini ilk defa Münif Mehmed Paşa ortaya koyduğu için bu yeni yazıya "Münif Mehmed Paşa yazısı" adını verenler olmuştur. Yazı harfleri birbirinden ayrı yazıldığı için bir diğer ad ile "Huruf-ı Munfasıla" alfabesi de denildiği görülmektedir.

Harbiye Nazırı Enver Paşa (1880-1922), Harbiye Nezareti'nde yeni yazının 1 Mayıs 1913'ten itibaren yalnız askeri amaçlarla her türlü yazışmanın (Huruf-ı Munfasıla) bitişmeyen harflerle yapılacağını duyurur; bundan ötürü yazıya, "Ordu elifbası, Hatt-ı Cedid, Enverî Alfabe veya Hatt-ı Enverî", hatta "Alman yazısı" denilen bu yazı bir süre sonra yine Enver Paşa'nın emriyle Harbiye Nezareti yazışmalarından kaldırılır.⁷

Arap alfabesi; İslâmiyet'le beraber yayılan ve Kur'an yazısı olmasından dolayı "İslâm yazısı" adıyla anılan elifba, kullanıldığı ülkelerin fonetik özelliklerine göre küçük değişiklikler göstererek çeşitlenmiş ve zamanla "ümmeî yazısı" haline gelmiştir. Mısır yazısı, İran yazısı, Mağrib yazısı, Osmanlı yazısı gibi isimlerle tanınan bu çeşitler, harflerin şekline doğan üslup özelliklerinin yanında ilâve harflerle de kendini belli etmiştir. Meselâ İranlılar; pe (پ), çe (چ), je (ج) ve kef (ك, گ) harflerini alfabelerine katmışlar; Türkler de elifbayı bu haliyle İranlılardan alarak sadece "kâf-ı Farsî" dedikleri "kef"; yerine göre, geniz n'si (ن, ng), ğ (yumuşak g), v ve y seslerini de vererek bu gibi hallerde adını "sağır kef, kâf-ı yâyi" veya "kâf-ı Türki" şeklinde söylemişlerdir; meselâ گۆن (gönül), گۆگۆس (göğüs), گۆرچین (güvercin < gögercin) ve گۆنمک (göyünmek, göynümek) گۆي (güveyi < güyegü) gibi. Osmanlı elifbası sağır kef ve lâmelif ile birlikte otuz üç harften meydana gelir.⁸

Yazı İnkılâbından Önce Lâtin Harflerle Basılan Türkçe Lügatlere Birkaç Örnek

Yabancı bir dilin alfabesiyle bir başka alfabeye bağlı diğer bir yabancı dili yazamazsınız. Yazarsanız doğru okuduğunuzu iddia edemezsiniz. Her dilde alfabe harflerinin farklı ses verdikleri bir vakiyadır. Örneğin İngilizcede (c) harfi Türkçede (k), bazen (s) seslerini verir. Arap harfleriyle yazılan Türkçe veya Türk alfabesiyle yazılan Arapça aynı dili ifade etmezler. Bu nedenledir ki, Osmanlı uleması Arap alfabesinin ıslahını günde-

⁷ Ertem Rekin, *a.g.e.*, s. 43; Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 14.

⁸ Erten Rekin, *a.g.e.*, s. 41.

me getirmiş ve Osmanlı Türkçesini ifadede zorlandıkça da Arap alfabesine Farsların ilâve ettiği harflere başvurmuşlardır. Bu da yeterli olmayınca ihtiyaç duyulan harflerin ilâvesine yabancı lügatçilerin konu ile ilgili çalışmalarına başvurulduğu saptanmaktadır. Arap alfabesi ile Türkçe yazılırken ihtiyaç duyulan ilâve harfler: چ, پ, ژ, گ, ک, (ç, p, j, g, k) harfleridir. Bu harfler Arap alfabesinde yoktur. Ancak bu harfleri zaman zaman Arap alfabesiyle yazılmış Osmanlı Türkçesi yazılarında görmekteyiz:

A) Viyana’da Devlet-i İmparatoriye matbaasında 1865’de basılan “*Durub-ı Emsal-i Osmaniye*” adlı kitap, Viyana Mekteb-i Şarkiye tarafından yayınlanmıştır. Kitap, Arap ve Lâtin Alfabetiyle Türkçe-Fransızca-Almanca olarak basılmıştır. Kitabın adından da anlaşılacağı üzere Atasözleri, Türk atasözlerinden seçilerek Fransızcaya çevrilmiştir. Bu arada bazı atasözleri de uydurularak Türk Atasözü diye kitaba ilâve edilerek, bu küçük kitapta bile Hristiyan dünyası, Türk düşmanlığını ihmal etmemiştir.⁹

Ayrıca bu kitap, Enverî yazı ile N.M.H. yayıncı adıyla 1885/6’da Londra’da basılmıştır.¹⁰

Kitaba, ilâve edildiğini düşündüğümüz atasözlerinden bir iki örnek:

- “Türk olana şehrin içi zindan olur.”
- “Türk danışmend (bilgili kişi) olur, adam olmaz.”
- “Türk’e borçlu olma, ya düğünde, ya bayramda ister.”
- “Tatar, babasını dahi satar.”¹¹

B) Beyrutlu Nasîf bin Münim El-Mâllouf’un (1823-1869) “*Türki ve Fransevi Lügat-Namesi*”, 1. Cilt, Paris 1863, 780 s.; 2. Cilt, Paris, 1867, 781-1488 s. Lügati.

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkçede kullanılan ve Arap alfabesinde olmayan harfler, Fars alfabesinden veya Beyrutlu lügatçi Nasîf bin Münim El-mâllouf’un (1823-1869), 1863’te bastırdığı “*Türki ve Fransevi Lügat-namesi*”nin 1. cildinin baş tarafına koyduğu alfabeden de yararlanıldığı görülmektedir.

Mâllouf bu lüğatini Arap harfleriyle Türkçe-Fransızca ve Lâtin harfleriyle, Türkçe olarak hazırlamıştır. Mâllouf 1863’de Arap alfabesiyle Türkçenin ifade edilemeyeceğini Birûni ve Babûr Şah’ın tespitlerinden esinlenerek Arap alfabesine yeni harfler ilâve ederek hazırladığı kanaatindeyiz. Bu şekilde hazırladığı alfabe lüğatinin 1. cildinin giriş kısmına; aşağıda (A) harfi ile gösterildiği gibi lüğatin iki sayfasını kapsayacak şekilde koymuştur.

⁹ Mehmet Uzun, “Türk Ocakları ve 1928 Arap Alfabetinden Latin Alfabetine Geçiş”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 177, s. 230, Kasım-Aralık 2008. Kitabın iç kapağı burada yayınlanmıştır.

¹⁰ M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu*, C. I, s. 308, künye numarası: 4423, 1971; R. Ertem, *a.g.e.*, s. 42’de kitabın kapak resmi vardır.

¹¹ *Durub-ı Emsal-i Osmaniye*, s. 61, Viyana 1865.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
TABLEAU GENERAL DES LETTRES ET CHIFFRES ARABES-TURCS-PERSANS.

ORDRE des lettres	PRONONCIATION des chiffres	FIGURE DES LETTRES				NOM des lettres	ORIGINE des lettres	VALEUR des lettres	VALEUR numérique	LETTRES primitives
		finales	médiales	initiales	isolées					
1	1	bir	ل	ل	ا	êlif	arabe, turq., pers.	a, e, è, i, o, ou, eu, u	1	ا
2	2	iki	ب	ب	ب	bè	id.	b	2	ب
3	3	utch	پ	پ	پ	pè	pers., turq.	p	»	پ
4	4	deurt	ت	ت	ت	tè	arabe, turq., pers.	t	400	ت
5	5	bèch	ث	ث	ث	sè	arabe	s, ç	500	ث
6	6	allè	ج	ج	ج	djîm	arabe, turq., pers.	dj	3	ج
7	7	yèdi	چ	چ	چ	tchîm	pers., turq.	tch	»	چ
8	8	sèkiz	ه	ه	ه	ha	arabe	h	8	ه
9	9	doqouz	خ	خ	خ	khe	arabe, pers.	kh	600	خ
10	10	on	د	د	د	dal	arabe, turq., pers.	d	4	د
11	11	on-bir	ذ	ذ	ذ	zal	arabe	z	700	ذ
12	12	on-iki	ر	ر	ر	rè	arabe, turq., pers.	r	200	ر
13	13	on-utch	ز	ز	ز	zè	id.	z	7	ز
14	14	on-deurt	ژ	ژ	ژ	jè	persane	j	»	ژ
15	15	on-bèch	س	س	س	sin	arabe, turq., pers.	s	60	س
16	16	on-allè	ش	ش	ش	chin	id.	ch	300	ش
17	17	on-yèdi	ص	ص	ص	sad	id.	ç, ss	90	ص
18	18	on-sèkiz	ض	ض	ض	dhad	arabe	z	800	ض
19	19	on-doqouz	ط	ط	ط	the	arabe, turq., pers.	th, t	9	ط
20	20	yirmi	ظ	ظ	ظ	zhe	arabe	z	900	ظ
21	21	yirmi-bir	ع	ع	ع	ain	id.	apostrophe (') dur	70	ع
22	22	yirmi-iki	غ	غ	غ	ghain	arabe, turq., pers.	gh	1,000	غ
23	23	yirmi-utch	ف	ف	ف	fè	id.	f	80	ف
24	24	yirmi-deurt	ق	ق	ق	qaf	id.	q	100	ق
25	25	yirmi-bèch	ك	ك	ك	kief	id.	k	20	ك
26	26	yirmi-allè	گ	گ	گ	guief'-adjèmi	pers., turq.	gu, g	»	گ
27	27	yirmi-yèdi	گ	گ	گ	sagher-kief	turque	ñ	»	گ
28	28	yirmi-sèkiz	ل	ل	ل	lam	arabe, turq., pers.	l	30	ل
29	29	yirmi-doqouz	م	م	م	mîm	id.	m	40	م
30	30	otouz	ن	ن	ن	noun	id.	n	50	ن
31	31	otouz-bir	و	و	و	vav	id.	v, i, o, u, ou	6	و
32	32	otouz-iki	ه	ه	ه	hè	id.	h, a, è	5	ه
33	33	otouz-utch	ی	ی	ی	yè	id.	y, e, ou, i, u, a	10	ی
34	34	otouz-deurt	لا	لا	لا	lam-êlif	id.	la	»	لا

Belge-5: N. Mallouf'un Lügatinin 1. cildinin başına konulan alfabe

A) Yukarıda N. Mallouf'un 1863/1867 yıllarında basılan Türkçe-Fransızca 2 ciltlik lügatinin 1. cildinin başına koyduğu Arap alfabesi ve bu alfabenin Lâtin harfleriyle Türkçe okunuşları görülmektedir. Bu cetvelde N. Mallouf hazırladığı alfabenin 1-2 sırada Arap ve Lâtin rakamlarıyla sıra numarası vermiştir. Bu rakamların Latin harfleriyle 3. sırada Türkçe okunuşlarını yazılmıştır.

4.5.6.7. sıralarda Arap alfabesinde harflerin müstakil (bağımsız) ve kelimenin başında, ortasında ve sonunda aldığı şekilleri göstermiştir.

8. sırada harflerin Lâtin harfleriyle Türkçe okunuşlarını yazmıştır.

9. sırada harflerin kökenleri yazılmıştır. Örneğin: Arap, Fars ve Türk şeklinde ayırım yapılmıştır.

10. sırada ise, Arap alfabesiyle Türkçe yazarken kullanılacak transkripsiyon işaretleri gösterilmiştir.

11. sırada Arap harflerinin tekabül ettiği rakamlar yazılmıştır.

12. ve son sırada Arap alfabesinde şekil olarak aynı olan harfler çıkarılarak, Arap alfabesindeki 17 harfi göstermiştir. Bu 17 harften bazılarının üstüne veya altına konulan noktalarla farklı isimler almakta ve farklı işlev görmektedirler.

B) Aşağıda görülen sayfa; N. Mallouf'un iki ciltlik lüğatinin 1. cildinin 447. sayfasıdır.

Burada görüleceği üzere 1863'te basılan ve Arap alfabesiyle yazılan Türkçe kelimeler Lâtin harfleri ile bugün yazdıklarımızdan çok farklı değildir.

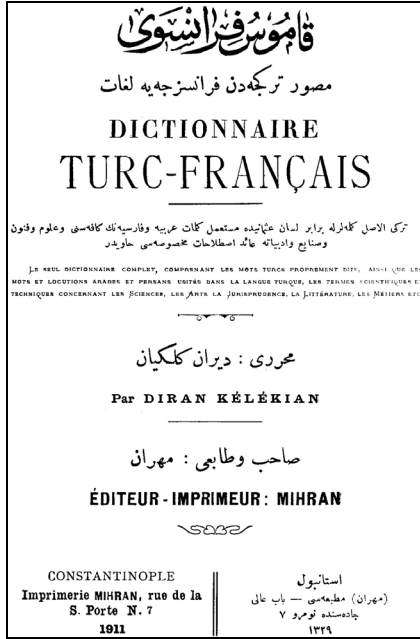
حمد	447
حمارات <i>hamarat</i> , adj. t., assidu, laborieux, industriel (se dit des femmes).	
حماسة <i>hamaset</i> , s. a., courage, bravoure, vaillance.	
حماقت <i>hamaqat</i> , s. a., stupidité, bêtise, sottise, imbécillité, ânerie, niaiserie.	
حمال <i>hammal</i> , s. a., portefaix. — حماليق <i>hammalleg</i> , s. t., et حماليه <i>hammaliye</i> , s. a., frais de transport, peine du portefaix.	
حمام <i>hammam</i> , s. a., bain. — حمامجي <i>hammamdji</i> , s. t., baigneur, ou maître du bain. — حمام طاسي <i>hammam thace</i> , tasse dont on se sert dans les bains. — حماملر <i>hammamlar</i> , bains, eaux thermales.	
همام <i>hemam</i> , s. a., mort, trépas.	
حمامه <i>hamame</i> , s. a., colombe, pigeon.	
حمایت <i>himayêt</i> , حمايه <i>himayê</i> , s. a., protection, protectorat, patronage, garde, défense; action de protéger. — حمايه <i>himayê</i> etmek, protéger. — حمايتجي <i>himayêtchi</i> , et حمايتكار <i>himayêtkiar</i> , protecteur. — حمايتكارلق <i>himayêtkiarleg</i> , protectorat, protection. — زير حمايتنده <i>zîri himayêtindê</i> , et حمايت سنده <i>tahti himayêcindê</i> , sous sa protection. — حمايت وصيانت <i>himayêt u siyanêt</i> , protection et défense (garde, appui).	
حمائل <i>hamail</i> , s. a. pl. (pris, en turc, au sing.), amulette, scapulaire.	
حمد <i>hamd</i> , s. a., louange, éloge, gloire, action de grâce. —	

Belge-6: N. Mallouf'un Lüğatinin 1. cildinin 447. sayfası

İmparatorluk toprakları dışında olduğu gibi İmparatorluk topraklarında da azınlıkların dışında, Lâtin alfabeli Türkçe kitaplar basılmıştır. İşte kitaplığımızda mevcut bir başka örnek *Kâmûs-ı Fransevi-Türkçeden Fransızcaya Lügat*: 1302 / 1885 yılında İstanbul'da Mihran Matbaası'nda basılan bu kitap Osmanlı dönemi yazarlarından Şemseddin Sami tarafından yazılmıştır.

Lügatte Türkçe kelimeler Arap alfabesiyle; okunuşları ise Lâtin alfabesiyle Türkçe ve Fransızca yazılmıştır.¹²

İkinci diğer bir örnek de (yine kitaplığımızda mevcut), *Kamus-ı Fransevi-Musavver Türkçeden Fransızcaya Lügati*'dir.

Belge-7a

Belge-8b

7/a şıkında Diran Kelekian'ın yazdığı, İstanbul'da 1911'de Mihran Matbaası'nda basılan *Kamus-ı Fransevi-Musavver Türkçe Fransızca Lügat*'in iç kapağı görülmektedir.

Lügatte, Arap alfabesiyle yazılan Türkçe kelimeler, aynı zamanda Lâtin alfabesiyle de yazılmıştır.

8/b şıkında ise, kitabın 625. sayfası görülmektedir.

Lügat'ta kelimenin Türkçesi Arap alfabesi ile; hizasında ise Lâtin alfabesi ile okunuşu yazıldıktan sonra Fransızca karşılıkları da yazılmıştır.

Biz burada lüğatin 625. sayfasından bazı kelimeler seçerek 1911'de Arap alfabesi ile yazılan Türkçe kelimelerin Lâtin alfabesi ile ne kadar düzgün olduğunu göstermek istedik.

¹² Mehmet Uzun, "a.g.m.", s. 231. Kitap kapağı ve lügat hakkında kısa bilgi verilmiştir.

رفاه	: Réfâh
رفاهت	: Réfâhet
رفتار	: Reftâr
رفیان	: Rafedan
رفع	: Ref
رفعت	: Rif'at

Görülüyor ki 1911'de Lâtin harfleriyle yazılan Türkçe kelimeler bugün de Lâtin alfabesiyle aynı şekilde yazılmaktadırlar.¹³

İmparatorluk döneminde Lâtin harfleri yalnız matbaalarda kullanılmış değildir. Sivil ve resmî hayatta da Lâtin harflerini kullanma ihtiyacı duyulmuştur.

Osmanlı Döneminde Latin Alfabesiyle Yazılan Özel Mektuplar

Osmanlı idaresi her ne kadar Arap alfabesinden başka alfabe kullanılmasına müsaade etmese de zaman zaman sarayda dahi Lâtin alfabesi kullanılıyordu.

Örneğin, Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan, 1804 yılında bir sahil saray yaptıran Hatice Sultan Fransız mimarı Mellig'e, istediklerini Latin harfleriyle Türkçe yazıp bildiriyor; Mellig'ten de Türkçe yazılmış cevaplar geliyordu.¹⁴

Saray cariyeleri ihtiyaç listelerini Lâtin harfleriyle yazıp, dil oğlanları adı verilen Saray tercümanlarına vererek bu ihtiyaçları temin ediliyordu.

Sultan Abdülaziz'in Sarayına 1847 de Fransızlar tarafından konulan telgraf cihazlarıyla Arap alfabesiyle telgraf çekilemediğinden; ilk zamanlar telgraf metni önce Arap harfleri ile Türkçe yazılıyor, sonra Fransızca'ya çevrilerek telgraf çekiliyordu. 1855'te telgraflar önceleri Fransızca yapılıyordu. Daha sonra Fevzi, Zihni ve Mustafa adlı telgrafçıların çabalarıyla telgraflar Türkçeleştirildi; Türkiye'de Lâtin harfli 128 harften oluşan ilk Türkçe telgraf, 10 Eylül 1855 tarihinde (Mehmet Tekin'e göre bu tarih 16 Ağustos 1855'dir.)¹⁵ Mustafa Efendi tarafından İstanbul Telgraf Müdürü Billürzâde Mehmet Efendi'ye çekildi.

Aynı yıl içinde ikinci telgraf merkezi Edirne'de kuruldu. Sonra şebeke iyice genişletildi. Beyoğlu Telgraf Müdürü İzzettin Efendi, Türkçe mors alfabesini daha basit ve anlaşılır duruma getirdi (1870).

Kurtuluş Savaşı'nda, haber alma konusunda bu telgrafçıların büyük yararı dokunmuştur.¹⁶

¹³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Eski ve Yeni Harflerle, 11. Baskı, 1975.

¹⁴ R. Sertaç Kayserilioğlu, "Yeni Türk Alfabesinden Önce Latin Harfleriyle Yazılan Türkçe Aşk Mektubu", *NTV Tarih Dergisi*, Sayı: 2, s. 56-57, Mart 2009.

¹⁵ Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁶ *Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, "Telgraf Maddesi", C. XII, s. 38, İstanbul 1973.

Latin alfabesine dayalı olarak hazırlanan bu alfabe 1928 harf inkılabına kadar resmî telgraf haberleşmesinde kullanılmıştır.¹⁷

Yazı İnkılabından Önce Lâtin Harfleriyle Basılan Türkçe Kitap Örnekleri

Yaptığımız tespitlere göre Lâtin harfli ilk Türkçe metin 16. yüzyılda yazılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Muharebesi'nde (29 Ağustos 1526) esir alınan '*Hırvat kökenli Bartholomeo Georieuiz (Georgievits)*' adlı kişi daha sonra hürriyetine kavuşmuştur. Önce Roma'ya oradan da Antwerp'e giden Georgievits, Türklerin âdetleri ve dinî inançları üzerine 2 risale yazmıştır. Georgievits'in Lâtin harfli ilk Türkçe metni ise, 1553 yılında Paris'te iki risaleyi birleştirerek oluşturduğu '*De Turcarum Moribus*' (*Türklerin Kişiliği Üzerine*) adlı eseridir.¹⁸

Ayrıca aşağıda künyeleri verilen kitaplar da Lâtin harfleri ile basılan ilk Türkçe eserlerdendir.

- Codex Cumaicus ve Institutionum Language Turcicae'dir. Venedik, 1612.
- Colloquia Familiaria Turcico Latino (Köln, 1672) adlı konuşma kitabı.
- Linqvarium Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones, Viyana, 1680.

Arap Alfabesiyle Yazılan Türkçe Neden Okunamayacağına Dair Bazı Örnekler

Yazımızın başlarında verdiğimiz bilgilere göre:

a) Türkçede sesi olup da Arap alfabesinde olmayan beş harften bahsetmiştik,

b) Arap alfabesinde sesli harflerin olmayışı.

c) Arap harfleri ile yazılan bazı kelimeler birden fazla şekilde okunması.

كل; كور- کور Burada görüleceği üzere ilk baştaki kelime "*Gül-Kel-Gel-Küllü*" (hepsi anlamında Arapça). İkincisi "*Göz*" bir sonraki ise "*Kör*" okunur. Farkı ise "*R*" harfinin üzerine bir nokta konması. Fuzuli'nin dediği gibi "*Bazen bir nokta sehv (hata) ile göz'ü kör eder.*"

Siyakat yazı türünde yazıların okunması, okuyucunun konu ile ilgili kültürüne bağlıdır. Yoksa yanlış okuması kaçınılmazdır. Mesela kelime şekli yerine göre on türlü ve hatta on beş türlü okunma ihtimali bulunan bir kelimedir. Birkaç örnek: Kâni, Temas, Nuhas, Şimali şeklinde okunabilir. Asıl siyakat harfleriyle yazılışı ise dir. "*Becayeş*" olarak okunur.¹⁹

¹⁷ Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁸ Yılmaz Önay, "İlk Latin Harfli Türkçe Metin 16. Yüzyılda Yazıldı", *Milliyet Gazetesi*, s. 22, 29 Temmuz 2009. **Not:** Konu, Yılmaz Önay tarafından Milliyet Gazetesi'nde haber konusu edilmiş, haberin kaynağı Fehmi Dinçer tarafından tespit edilmiş olan eser ve yazarı hakkındaki bilgiler kitabın sahibi Fehmi Dinçer'den nakledilmiştir.

¹⁹ Mahmud Yazır, *Siyakat Yazısı*, 2. Baskı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, s. 5. (Kitabın basıldığı yer ve yıl görülemedi.)

“Un” kelimesi de Arap alfabesi ile yazılsa da maksadı yansıtmayacağından bu kelimenin yerine Arapça “*dakik*” kullanılıyordu. Arap alfabesiyle (ون) un-on-ön-ün şekillerinde okunacağından amaç anlaşılmaz.

d) Arap alfabesinde birbirine benzeyen harflerin çokluğu, bu harflerin altına üstüne konan bir-iki-üç nokta ile ayrı ayrı isimler alıp, farklı işlevler görmesi bazen küçük bir hata büyük yanlışlıklara sebep olduğundan dolayıdır ki, Arap alfabesi ile Türkçe yazılamamaktadır.

Harf inkılabı birilerinin yazdığı gibi İslâm kültürünü yok etmek için yapılmamıştır. Birüni, Babür Şah, Kâtip Çelebi, Ahmed Cevdet Paşa, Osmanlı Maarif Nazırlarından Münif Mehmet Paşa.

Münif Mehmed Paşa’nın düşünceleri doğrultusunda ihdas edilen yeni alfabe, (Hurufi Munfasıla)’ya Enver Paşa’nın hemen sahip çıkması, derinden hissedilen bir ihtiyacın (alfabe ıslah edilip, dilimize uygun hale getirilme ihtiyacının) göstergesi olarak kabul edilmelidir.²⁰

Türk Ocakları’nın kuruluşunun hemen akabinde “*İslah-ı Huruf Komisyonu*” kurarak konuyu ele alışının gerekçesi yukarıda sunulan, Arap alfabesinin Türkçe için yeterli olmayışıdır.

Bazıları ise kendilerince bazı istatistikler üreterek milletin cahil bıraktığını, Latin harflerinin sanıldığı gibi kolay olmadığını, Türk ve İslâm eserlerinin yok edildiğini ileri sürerek ve Cumhuriyet’i karalayarak, Atatürk’e çamur atıp, Atatürk’ü dinsizlikle itham etmektedirler. Allah’ın birliğine, Hazreti Muhammed’in son peygamber olduğuna inananları küfür ile suçlamak küfürdür.

Yazı inkılâbı yukarıda da belirtildiği üzere bir ihtiyacın sonucu olarak yapılmıştır. Yazı inkılâbı yapıldığı yıllarda okur-yazar oranı % 8’i geçmiyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi boyunca hiçbir defa okur-yazar oranı % 8’i geçmemiştir.

Derin Tarih Dergisi, Kasım 2012 tarih, 8. sayısını “*Harf İnkılabı*”na ayırmıştır. Konu ile ilgili Ayşe Hür-Mustafa Armağan-Hayati Develi-Mehmet Niyazi ve İsmail Kara’nın yazılarına yer verilmiştir.

Biz yalnız İsmail Kara’nın “*Elsiz, Dilsiz ve Dimağsız Kalmak Yahut Trajik Başarı*” başlıklı yazısını ele alacağız.

İsmail Kara’nın yazısına koyduğu belge ile ilgili açıklaması hem kendisine ve hem de diğer yazarlara çok net bir cevap niteliğindedir. Bu nedenle belgenin açıklamasını ele alacağız.

Belgede adı geçen Mehmet Şemseddin Ulusoy (1892-1936) adlı zatın alim ve ârif bir zat olduğunu bu zatın yazdığı kitapları okuyanlar teslim edecektir. Yazarın, “*Yadigâr-i Şemsi*” adlı eserinin baskısı bulunamadığından bundan otuz yıl kadar önce; fotokopisini İstanbul sahaflarından almıştım.

²⁰ Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 14.

İsmail Kara, belge açıklamasında şu satırlara yer vermiştir:

“...Harf Devrimi sonrasında Bursa Belediyesi’nde açılan Yeni Harfler Kursu’na katılmak mecburiyetinde hissediyor kendini. Oturuyor, o yaşta yeni harfleri talim ve tedris ediyor. Bir gecede ‘Türk harfleri olan Latin harflerini çiziktirmeye başlıyor, yaşlı parmaklarını soldan sağa yazmaya alıştıyor. Bir çile de böyle çıkarıyor... Kursu başarıyla bitiren Mehmet Şemsettin Ulusoy’a 2 Şubat 1929 tarihli bir de belge veriliyor.”²¹

Görülüyor ki bir gecede yeni alfabe öğrenebiliyor, bunun zorluğu neresinde? Arap alfabesi ile yazılan yazıları yıllarca emek veren bile okuyorum diyorsa doğruyu söylemiyor. Bir kişi çıkıp:

“Ben siyakat yazısını, Kûfî yazıyı, Divan yazısını, Rik’a yazısını, bu yazıların her versiyonunu okuyorum. Bir mezarlıktan geçerken mezar kitabelerini rahatlıkla okuyorum. Arap harfleri ile yazılan yabancı ve yerli yer adlarını, gayrimüslim kişilerin adlarını, yabancı milletlerin sanat ve teknik terimlerini okuyorum, diyebilen birini bulursam, elini öpeceğim.”

77 yaşındayım. 72 yılı aşkın bir zamandan beri Arap harfleri ile tanıyorum. Hala harflerini tanımadığım yazı çeşitleri var. Usul ve Feraiz’den icazetliyim (1952).

Daha sonra bir müddet Farsça okudum. Yeni yazıyı kursa, mektebe gitmeden öğrendim. İlk, orta, liseyi hariçten verdim. Bir bankanın hemen her alanında çalıştım. Müdürlük, inceleme müfettişliği (Teftiş kurulu raporluluğu), kontrolörlük yaptım, emekli oldum.

Yazarın ifadesiyle “1928’de % 12 olan okur-yazar oranı” bugün % 90’a ulaşmıştır. Bunun hikmeti nedir? Sizleri düşünmeye davet ediyorum.

Atatürk’ü sevmek, Türklüğü sevmek İslâm’a hizmettir. Aksi, ihanettir.

Bin yıldır İslâm’ın kılıçdarlığını yapan, İslamiyet’i dünyaya yayan, dünyanın en büyük ve en uzun ömürlü Türk ve İslâm İmparatorluğunu kuran Türklerdir. Hristiyan saldırılarına karşı Müslümanları koruyan Türklerdir. Haçlı seferlerine karşı tek başına savaşan Türklerdir.

Çanakkale’de İslam ve Türklük adına savaşan yine Türklerdir. Osmanlının himayesine sığınan müslim ve gayrimüslimler Osmanlıdan kopup ayrı bir devlet kurmak sevdasıyla işgalcilerle işbirliği yapan istilâcılarının safına geçerek Türklüğe ve İslâm’a karşı savaşanlara rağmen Anadolu’yu Türk dünyasının kalesi, İslâm aleminin merkezi yapmayı başarmışlardır.

²¹ İsmail Kara, “Elsiz, Dilsiz ve Dimağsız Kalmak Yahut Trajik Başarı”, *Derin Tarih Dergisi*, Sayı: 8, s. 83, Kasım 2012.

Ancak şu hususu açık kalplilikle söylemek gerekirse yeni yazı uygulamasından kısa bir süre sonra hiç de ana gayesine uygun olarak sürdürülmemiştir.

Bazı kötü niyetli çevreler yeni Türk alfabesini öğretmek bahanesi ile Arap alfabesi ile yazılı eserleri imha etmek yolunu seçmiştir. Evinde işyerinde bu tür kitapları bulundurmamak suç sayılmıştır. Evlerde işyerlerinde bulunan eski Türkçe kitaplar toplatılmış ve imha edilmiştir. Bu uygulama yakın zamana kadar devam etmiştir. Arap alfabesiyle not tutmak suç sayılmıştır. Böylece Anadolu'nun kültür zenginliği yok edilmek istenmiştir.

Biz bu araştırmayı yaparken Türkiye'de ilk telgraf cihazları Padişah Abdülmecid zamanında, 1847'de Beylerbeyi Sarayına kurulmuş olduğu, ancak telgraf cihazları Arap harflerini tanımadığı için önceleri telgraflar Fransızca çekiliyordu. Daha sonra Fevzi, Zihni ve Mustafa adlı telgrafçıların gayretleriyle Lâtin harfleri esas alınarak Türkçe bir alfabe geliştirilir. Çünkü telgraf metni önce Arap alfabesiyle Türkçe yazılıyordu. Sonra Fransızcaya çevriliyor, telgrafi alan karşı taraf Fransızca olan telgrafi tekrar Arap harfleriyle Türkçeye çeviriyordu. Bu nedenle 10 Eylül 1855 tarihinden itibaren ihdas edilen bu alfabe ile telgraflar çekilmeye başlanır.²² Bu hususlar araştırıp belgelerle teyit etmek için Osmanlı Arşivine müracaatımda, Posta ve Telgraf Nazırlığı evrakları tasnif edilmediğinden bu evrakları inceleyemedim.

Yeni Türk alfabesi ve Cumhuriyeti, Türk milletinin malı haline getirenler övgüye değer kişilerdir.

Bu yolda hizmeti geçenleri rahmetle anıyorum. Mekânları cennet olsun.

Sonuç

Bin yıl öncesinde başlayan ve uzun bir süreç sonunda; Arap alfabesinden Lâtin alfabesine geçiş sağlanmış, böylece okur-yazar oranı % 8'den, 85 yıllık bir zaman diliminde % 90'lara yükselmiştir.

Kaynaklar

Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmani*, 2. Cilt, İstanbul 1293 (1876).

Alparslan, Ali, "Babur'un İcad Ettiği 'Baburî Yazı' ve Onunla Yazılmış Olan Kur'an", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayını, Yıl ve Sayı: 1973-1975, C. XVIII, s. 161-168, İstanbul 1976.

Cevdet Paşa, *Kavâid-i Osmaniyye*, İstanbul 1281 (1864).

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Eski ve Yeni Harflerle, 11. Baskı, 1975.

Kara, İsmail, "Elsiz, Dilsiz ve Dimağsız Kalmak Yahut Trajik Başarı", *Derin Tarih Dergisi*, Sayı: 8, s. 83, Kasım 2012.

²² Mehmet Uzun (Baboğlu), "a.g.m.", s. 216.

Diran, Kelekyan, *Kamus-ı Fransevî Musavver Türkçeden Fransızcaya Lügât*, İstanbul 1911.

Durub-ı Emsal-i Osmaniye, s. 61, Viyana 1865.

Erkan, Davut, “Okuma-Yazma Özrümüz Asırlar Öncesine Dayanır, Hocalarımız Bir Mektubu Okumayı Bile Sökemezlerdi”, *Hürriyet Tarih Mecmuası*, s. 16, 9 Mart 2005.

Kayserilioğlu, R. Sertaç, “Yeni Türk Alfabesinden Önce Latin Harfleriyle Yazılan Türkçe Aşk Mektubu”, *NTV Tarih Dergisi*, Sayı: 2, s. 56-57, Mart 2009.

Keşfü’z-Zunûn I, s. 712-713; *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, s. 42.

Kitâbü’s-Saydele fi’t-Tıb, Mukaddime, s. 34; *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, s. 41.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, “Telgraf Maddesi”, C. XII, s. 38, İstanbul 1973.

Nasif bin Münim El-Mâluf, *Türkî ve Fransevî Lügatnamesi Dictionnaire Turk-Français Avec La Prononciation Figuree*, 2 cilt, Paris 1863-1867.

Önay, Yılmaz, “İlk Latin Harfli Türkçe Metin 16. Yüzyılda Yazıldı”, *Milliyet Gazetesi*, s. 22, 29 Temmuz 2009.

Özege, M. Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu*, C. I, s. 308, künye numarası: 4423, 1971.

Rekin, Ertem, “Elifba” maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, s. 41-42.

Şemseddin Sami, *Kamus-ı Fransevî-Türkçeden Fransızcaya Lügat*, İstanbul 1885.

Tamimi Maârif ve Islâh-ı Huruf Cemiyet-i Merkeziyesi tarafından yayınlanan *El-Hattü’l-Cedid*.

Tekin, Mehmet, *Harf İnkılâbı / Türk Ocakları’nın Çalışmaları ve Hatay’da Yeni Yazı*, s. 11, Antakya 1988.

Uzun, Mehmet (Baboğlu), “Türk Ocakları ve 1928 Arap Alfabesinden Latin Alfabesine Geçiş”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 177, s. 230, Kasım-Aralık 2008.

Yazır, Mahmud, *Siyakat Yazısı*, 2. Baskı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, s. 5.

Yeni Yazı Hakkında Varid Olan Sual ve İtirazlara Cevaplar, İstanbul 1331 (1915).

Yılmaz, Mevlüt Uluğtekin, “Arap Harfleriyle Türkçe Yazılamaz”, *Yeniçağ Gazetesi*, 01.07.2010.